

ODNOS IZMEĐU ATRIBUTNIH REČENICA I IMENICE U GLAVNOJ REČENICI

Zlata Derossi

Među stručnjacima za hrvatskosrpski jezik, profesorima i nastavnicima koji predaju u osnovnoj i srednjoj školi, dosta se često raspravlja o jednom problemu kojega pravilno shvaćanje predstavlja ključ za analizu proste i složene rečenice. S obzirom na raščlanjivanje proste rečenice zastaje se koji put pred izrazima ili sintagmama koje kao pojam izvan teksta imaju jedno, nedvosmisleno značenje, ali u kontekstu mogu često dobiti osvjetljenje koje zavisi od riječi ili skupine riječi na koju se odnose. Imenovanje takvih članova rečenice odredit će se upravo zavisno od međusobnog odnosa riječi unutar rečenice koju raščlanjujemo, pri čemu njihov smisao izvan konteksta nije uopće važan, ili nije primaran. Uzmimo npr. rečenicu: *Već dugo čuje kmet poziv te vode sred lijepe uvale.*¹ Sintagma *sred lijepe uvale* jest pojam s mjesnim značenjem. Našavši se u vezi s imenicom *voda*, ta sintagma služi kao njezin dodatak, kojemu, naravno, ne možemo poreći mjesno značenje, ali je ono sasvim drugačije od mjesnog značenja u rečenici *Sred lijepe uvale već dugo čuje kmet poziv te vode*, i stoga je nužno potrebno da mu imenovanje zavisi od riječi kojoj je podređen, a ne od njegova izoliranog značenja. Mogli bismo navesti još mnoštvo sličnih primjera (*Izostanak zbog bolesti uvijek će opravdati*, *Obradujem za diplomatsku radnju prilike u XVIII stoljeću*, *Kuća na trgu* dobila je nove stanare i sl.) gdje imamo baoko uzrok, vrijeme, mjesto, ali su to u tekstu u prvom redu određenja imenice s naglašenim atributnim značenjem (*kakav izostanak, koje prilike, koja kuća*).

U starijim gramatikama takvi se primjeri i ne spominju u poglavlju o raščlanjivanju rečenice, pa ih stoga uzalud tražimo i u Maretića.² U sintaksi padeža Maretić govori o različitim padežnim konstrukcijama (s prijedlogom i bez njega) kao o dodacima imenicama, ali ih u poglavlju o atributu uopće ne spominje, razrađujući samo funkciju pridjeva, zamjenice i broja – atributa, te posesivnog genitiva u navedenoj službi.

Josip Florschütz u Gramatici hrvatskoga ili srpskoga jezika za srednje i njima slične škole, 4. izdanje, Zagreb, 1940, daje ovakvu osnovnu karakteristiku atributa: *Atributom se izbliže označuje imenica ili imenička zamjenica.*

Tom je definicijom Florschütz dao bitnu funkciju atributa, ali u daljoj razradi on uglavnom razrađuje problematiku atributa na sličan način kao Maretić, vjerojatno pod njegovim utjecajem. Njegovi su primjeri atributa: 1. »ponajviše pridjevi ili pridjevne zamjenice, a mogu biti i brojevi i brojai pri-

¹ Brabec-Hraste-Živković: Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika za III razred gimnazije i VII razred sedmogodišnje škole, II izdanje, Zagreb, 1948, str. 37.

² Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika, III izdanje, Matica hrvatska, 1963.

djevi«, 2. »predikatni ili priročni atributi« i 3. atributni genitivi s prijedlogom ili bez njega. U sintaksi padeža Florschütz spominje mogućnost da imenica u različitim padežima i s različitim prijedlozima može biti dodatak drugoj imenici, ali ovakvo tumačenje može čitaoca dovesti u sumnju upravo zato što nije spomenuto ni razrađeno u problematici atributa.

Novije gramatike preko ovoga problema ne prelaze. Spomenuta gramatika Brabec–Hraste–Živković na str. 35. ima primjer *Kule u zraku tješile nas često* i kaže »da imenice u genitivu i imenice s prijedlogom mogu biti atributi. To su imenički i prijedložni atributi«. M. Stevanović u svojoj Gramatici srpsko-hrvatskoga jezika za više razrede gimnazije (Cetinje, 1962, str. 285) daje ovakvu definiciju atributa: *Atribut je reč (ili više reči) koja određuje bilo kakvu osobinu pojma uz čije ime stoji*. U tumačenju atributa Stevanović daje i ovaj primjer: *Utvrđenje na brodu je bilo nepristupačno*. Sintagma *na brodu* iz spomenute rečenice izdvojena iz teksta živi u našoj svijesti kao pojam koji određuje mjesto, a u konkretnom je tekstu kao mjesno određenje imenice – atribut na pitanje *koje utvrđenje (brodsko utvrđenje)*. Miodrag S. Lalević u svojoj Sintaksi srpskohrvatskoga književnog jezika³ kaže: *Atribut je oznaka privremenog ili stalnog svojstva, osobine predmeta čijem je imenu dodan . . . Atributom se kazuje materija, oblik, boja, pripadnost, posebne mesne, vremenske, predmetne oznake: zvezda na nebu, s neba (nebeska), oči u vuka, mišljenje ljudi, čovek od reči, šipka od gvožđa, ljudi u našim šumama i sl.*

Dok je u novijim gramatikama problem atributa u prostoj rečenici prilično jasan, pa ne bi smjelo biti drugog načina analize osim već spomenutog raščlanjivanja na sintagme i podređene dijelove sintagme, dotle je u promatranju složene rečenice, konkretno rečenice dodane imenici, problem nešto složeniji i u našim novijim gramatikama nedovoljno razrađen, uglavnom samo nabačen.

M. S. Lalević postavlja ovakav princip za određivanje vrsta rečenice i njihova međusobnog odnosa: *Kako su prosti nerazvijeni dodaci bili odredbe različitih osobina glavnih članova, dakle bili su zavisni članovi, to će, prirodno je, i rečenice koje su nastale proširivanjem sporednih članova i same biti iste vrste: dodaci glavnim članovima rečenice, determinante različitih okolnosti u kojima se realizira radnja predikatska, odnosno različitih osobina subjektivih. Na tome se zasniva i kriterijum vrste zavisnosti rečenica i njihova karaktera.*⁴

Zaustavimo li se na Lalevićevoj definiciji atributa i pođemo li putem upravo spomenute definicije promatrati rečenicu, vrlo ćemo se brzo uvjeriti da atributne rečenice svojim sadržajem mogu biti vrlo raznolike, kao što i atribut može kazivati različita svojstva predmeta čijem je imenu dodan. Upravo te raznolike mogućnosti vezivanja rečenice uz imenicu bit će sadržaj daljnje

³ Izdanje Zavoda za izdavanje udžbenika Narodne Republike Srbije, Beograd, 1962. str. 191.

⁴ N. d., str. 182.

izlaganja u ovome radu. Primjeri koji su poslužili za sistematizaciju i stvaranje zaključaka uzeti su iz djela Vjenceslava Novaka, Dinka Šimunovića, Slavka Kolara i Ive Kozarčanina.

Radi preglednosti problematika je raspoređena prema veznicima, premda su veznici samo vanjske oznake unutrašnjeg odnosa rečenica, o kojem će se u ovome radu prvenstveno govoriti.

Veznik *da*

U gramatikama se rečenice koje tumače imenicu i počinju veznikom *da* obično zovu objasnidbene i obraduju se kao podvrsta izričnih rečenica: Maretić, n. d., str. 545. i Lalević u spomenutoj sintaksi, str. 222. Gramatika Brabec-Hraste-Živković (III izdanje, str. 203) tu srodnost i bliskost izričnih i objasnidbenih rečenica ne spominje (navodi samo primjere za jedne i druge), a M. Stevanović u Gramatici srpskohrvatskoga jezika, 4. izdanje, str. 322–323, razrađujući izrične rečenice navodi i primjere koje bi prethodno navedeni autori uvrstili u objasnidbene. On uzima glagol i imenicu s prvenstveno glagolskim značenjem (ta je srodnost istaknuta i kod Brabeca) pa stoga vjerojatno ne smatra potrebnim da takvim rečenicama dade posebno ime (navedeni su primjeri: *Dobio sam naredenje da u toku noći izvršim napad* i *Štab brigade je prethodnog dana izdao naredenje da se još pre zore udari na neprijatelja* (istakla Z. D.).

Rečenice s veznikom *da* koje tumače imenicu po svom su sadržaju vrlo raznolike. Na osnovi njihova proučavanja pokušat ću donijeti i neke zaključke:

1. Među njima ima takvih koje bi se doista mogle smatrati izričnima (Štab brigade je prethodnog dana izdao naredenje – *naredio je* – da se još pre zore udari na neprijatelja) i takvih koje s izričnim rečenicama nemaju nikakve veze. (Oj narode Like i Korduna, došlo *vrijeme da se diže buna*.)

Atributne rečenice s veznikom *da* s obzirom na svoj odnos prema imenici u glavnoj rečenici mogu imati raznolika uža značenja:

a) Atributne rečenice kao tumačenje imenice, odnosno sintagme imenica – glagol, koja bi se mogla zamijeniti glagolom govorenja, mišljenja, osjećanja: Bez velike muke i bez grižnje savjesti *došao je Mika do zaključka | da neće zvati doktora* (došao je do zaključka – zaključio je). Zapustio se na duši i tijelu: umivao se tek katkad, a viseće krpe po njegovom jedinom odijelu *bijahu očit znak | da im igla nikad ne dodija* (bijahu znak – značile su).

b) Atributne rečenice koje bi se zavisno o tumačenju odnosa prema imenici, odnosno glagolu, mogle smatrati i pravim objektnim (nešto kao dalji objekt): *Osjetio on potrebu | da i on pođe na grob* (za čim je osjetio potrebu i kakvu je potrebu osjetio). Pravnici, a osobito fiškali često *imaju razloga | da natmure čelo* (za što imaju razloga i kakvog imaju razloga).

c) Atributne objasnidbene rečenice: Samo *vjera*, samo fanatično *uvjerenje* | *da radiš dobro, pametno i pošteno*, samo to vrijedi, u tom je najveća mudrost. Ove su atributne rečenice tumačenje isključivo imenice, konkretno subjekta, pa nema direktnog povezivanja imenice s glagolom kao u prethodnim slučajevima.

d) Atributne rečenice s posljedičnim elementom: Onda jedne godine dođe takav *glad* | *da bi čovjek uvijek jesti mogao*, a uvijek bi gladan bio. Djecu je potjerala u sobu takvim *glasom i pogledom* | *da se sve troje pokupilo bez riječi, iako nerado*.

e) Atributne s namjernim elementom: Smogla sam *snage* | *da otvorim prozor* i da mu se sva predam.

f) Atributne s uzročnim elementom: Od *radosti* | *da će zagrliti svoga Ernesta* | bijaše i zaboravila da ga pohađa u zatvoru.

(Za slučajeve d), e) i f) vrijedi ono što je rečeno za atributne objasnidbene rečenice. Tu veza imenice i glagola ne predstavlja frazu koja bi se mogla zamijeniti glagolom samostalna značenja.)

Među slučajeve koje promatramo mogli bismo uvrstiti i atributne rečenice koje nemaju veznika *da*, ali su po strukturi slične već opisanima:

a) Upravni govor: Sva nagađanja . . . presjekao je stari *Mika Labudan*, šef kuće broj 27 na Labudanskom brdu, a u selu *Bikovcu*, svojom dostojanstvenom, odlučnom *izjavom*: – *Bude mrijela, to je gotova stvar*.

b) Indirektno pitanje: . . . onda se napokon nešto mirnije postavilo najvažnije i najaktuelnije *pitanje*: *da li da se večera danas održi* malgré tout ili *da se otkáže*.

c) Po strukturi samostalna rečenica slična upravnom govoru: U društvu je imao, pored svoje dobroćudnosti i susretljivosti i jedno vrlo simpatično *svojstvo*: *kad je on bio kod stola, sjedio s njim tko mu drago i kolikogod ljudi, uvijek je bilo »sve plaćeno«*.

Mogli bismo sada postaviti pitanje: Zašto ove rečenice ipak nisu objektivne, posljedične, namjerne, uzročne itd., unatoč prisutnosti kojega od tih elemenata u njima? Imenice u nizu navedenih slučajeva ovjeravamo kao pojmove uz koje stoje njihove nužne karakterizacije, njihova tumačenja razvijena u rečenice, koja imaju isti onaj odnos prema imenici kao atribut, najčešće kao padežni atribut. Kao što taj padežni atribut u svom odnosu prema imenici može označavati za nju i mjesto, i vrijeme, i namjeru, i posljedicu, i uzrok i svojstvo, tako tu istu funkciju u rečenici u odnosu prema imenici može imati i čitava rečenica, atributna rečenica.

Npr. Bez velike muke i bez griznje savjesti *došao je Mika do zaključka* | *da neće zvati doktora*. Bez velike muke i bez griznje savjesti *zaključio je Mika* | *da neće zvati doktora*. Promotrimo li ove dvije naoko sadržajno identične rečenice (gdje je u prvom primjeru zavisna rečenica atributna, a u drugom

objektna), uočiti ćemo da smisao prve i druge rečenice nije isti i da postoji razlika između sintagme *došao je do zaključka* i *zaključio je*. U prvom slučaju, bez obzira na očitu brzinu u donošenju zaključka, istaknut je izvjestan proces razmišljanja i rezultat toga procesa s očitim akcentom na tumačenju imenskog pojma *zaključak*. U drugom slučaju akcentat je samo na završenoj radnji.

Ili drugi primjer: Onda jedne godine dođe takav *glad* | *da bi čovjek uvijek jesti mogao*. Usporedimo tu rečenicu s primjerom: Onda jedne godine *dode glad*, | *tako da bi čovjek uvijek jesti mogao*. (U prvom primjeru imamo atributnu s posljedičnim elementom, a u drugom posljedičnu, u prvom se primjeru tumači imenica, a u drugom posljedica glagolske radnje.) Pisac je u težnji da istakne jednu karakteristiku glada čitavom rečenicom stavio uz imenicu i atribut prilično neodređen – *takav glad* – koji našu pažnju usmjerava upravo na povezivanje rečenice »da bi čovjek uvijek jesti mogao« i imenicom *glad*. Primarno je istaknuta upravo imenica, a tek sekundarno glagol. U drugom primjeru akcentat je na glagolu, a tek sekundarno na imenici.

Možemo pronaći još jednu karakteristiku rečenica o kojima je riječ. One se uvijek vezuju uz apstraktne imenice i možda baš u toj apstrakciji pojma kojemu su dodane leži česta potreba da se on protumači atributom ili atributnom rečenicom. Apstraktne imenice na taj su način nekako konkretizirane.

Rečenice s odnosnim zamjenicama

O atributnim rečenicama vezanim uz glavnu odnosnom zamjenicom obično se u gramatikama govori u paragrafu o odnosnoj rečenici. Tu nema razilaženja u tumačenjima. Ipak pojedine gramatike ne spominju pojam *apozitivnih* rečenica, a s tim pojmom treba da budemo načistu ako želimo pravilno stavljati zarez označujući tako interpunkcijom veću ili manju zavisnost rečenica i njihovo precizno značenje. Mislim da se ta razlika između pravih atributnih i apozitivnih atributnih rečenica počela isticati tek u novijim gramatikama (Lalević, Stevanović).

Odnosna zamjenica kao veza između zavisne rečenice i imenskog pojma u glavnoj rečenici javlja se vrlo često. Po učestalosti ona je ispred svih drugih mogućnosti vezivanja atributnih rečenica s glavnima.

Dok se rečenice s veznikom *da* naslanjaju na apstraktne imenice, dotle se rečenice s odnosnim zamjenicama vezuju i uz konkretne i uz apstraktne imenice i nekako se podjednako javljaju i u atributnoj i u apozitivnoj službi.

1. Prave atributne rečenice s obzirom na odnos prema imenici s kojom predstavljaju jedinstven pojam mogle bi se podijeliti u nekoliko grupa:

a) Rečenice s akcentom na svojstvu imenice: Iza tako čudnovata ljeta dolazila bi doista *jesen*, | *ali ne jesen* | *kakova je po ostalom svijetu* (odnos kao

pridjev–imenica, npr. neobična, nesvakidašnja jesen). Sličnost bijaše velika i po tome što je obje slike narisao u staro doba jedan stari *kaluder* | *koji je imao osobiti dar* | *da crta zgrade onakih razmjera.*

b) Rečenice s akcentom na radnji karakterističnoj za prepoznavanje imenice u kontekstu: Tek s kraja do samih joj nogu žuborilo tiho lahunice kao drijemno dijete | *koje se u kolijevci pospanim smiješkom od majčina poljupca rastaje.* Lugari su strahovali pred njih i nisu nadzirali šumski *predio* | *u kojem je odzvanjala njegova sjekira.*

c) Rečenice koje po svojoj konstrukciji predstavljaju veću samostalnost – indirektna pitanja: Kada se napokon u takvoj olujnoj atmosferi raspravilo pitanje | *tko je kriv* | *da se u kuću uzelo »tu prokletu Kranjicu«, ... i još sijaset takvih zagonetki, naoko sitnih, ali u stvari monstruoznih, onda se napokon nešto mirnije postavilo najvažnije i najaktuelnije pitanje ...»*

2. Atributne rečenice u apozitivnoj službi. One u kontekstu, sa stajališta forme, nisu nužni dio imenice koju označuju:

a) Rečenice s akcentom na svojstvu ili stanju koje predstavlja karakteristiku imenice kao pojma, ali ta karakteristika nije toliko značajna da bi se po njoj određena imenica razlikovala od druge imenice: Kada je uvrh drage došla, snimi s glave košaru, sjedne i zagleda se u *more*, | *koje se sve dalje i dalje kao olašteno glatko tlo širilo* (karakteristika je slučajno vezana uz radnju u glavnoj rečenici, ali je ujedno nešto što se odnosi na imenicu *more* bez obzira na tekst) ... kad se vraćam kraj šumskog jezera, sretam opet *Jakova* | (*koji ne radi ništa, samo se klati okolo*) ...

b) Rečenice koje predstavljaju slučajni dodatak imenici. U njima je uglavnom akcenat na radnji koju imenski pojam vrši: Žena drhtnu, htjede nešto reći, ali sjedne uprvši oči u *Ivu*, | *koji je iz njedara list vukao.* U poslu ga smete gradski stražar, | *koji mu pokaže bijeli, rubrikama i pismom išarani papir.*

c) Katkad je u takvim rečenicama prisutan i posljedični elemenat: Unio je *zadah vina, duhana i birtije*, | *što je na šiljastom nosu ženinom i na tankim usnicama izazivalo grimasu odvratnosti i prezira.*

Rečenice s odnosnim priložima *gdje, kamo, kuda, otkuda* i sl.

Među riječima pomoću kojih se vezuje zavisna rečenica uz svoju glavnu dosta ćemo često naći i odnosne priloge. Lalević ih zove upitnim priložima, *koji su izgubili priloško upitno značenje i postali vezivne reči – veznici.* Neke detaljnije razrade rečenica ove vrste u gramatikama nećemo naći. Ipak, Florschütz je nešto iscrpniji. On kaže: *Odnosne se rečenice mogu vezati i odnosnim priložima gdje, kuda, kad i t. d. To biva kad se odnosne rečenice odnose na kakvu stvar.* Florschütz spominje i ovakve primjere: *Srest ćeš čovjeka, gdje*

nosi ribu. Vidi majku, gdje plače (ili kako plače) – i tumači ovako: »Mjesto *koji* upotrebljavaju se prilozi *gdje* i *kako*, kad se ne naznačuje kakvo svojstvo ili stanje koje imenice, već kakva radnja, u kojoj nekoga ili nešto opažamo, vidimo, čujemo.«

Odnosne rečenice vezane uz glavnu odnosnim priložima mjesnog značenja mogli bismo također podijeliti u prave atributne i atributne apozitivne.

1. Prave atributne. Njihov se odnosni prilog može zamijeniti odnosnom zamjenicom, a vezuju se uz imenice koje znače stvar (kako kaže Florschütz) ili preciznije – uz imenice (i stvarne i mislene) kojima ne imenujemo bića: Svaki kutić, svaki kamen, razbijeni prozor, *zatišje | gdje se je za bure igrao, pjeskovito mjesto | otkud se danomice za vrapcima kamenom bacao, uzahan prozorčić na staroj mirini | kud su mačke za nauchanim Fidom svoju kožu spasavale* – sve je bilo pred njim kao da je o tom svijetlu o tom životu nekada snivao, pripovijedati slušao, što li? (U navedenim primjerima odnosne atributne rečenice povezuju mjesnim određenjem subjekt zavisnih rečenica s imenicama – subjektima glavne rečenice. Zamjena s *koji*, kao što smo već rekli, moguća je, ali bi nova stilizacija oslabila mjesno određenje imenice.)

2. Apozitivne odnosne rečenice. Premda su one uvijek u slabijoj vezi s glavnom rečenicom, čini mi se ipak da ih možemo podijeliti u dvije grupe:

a) Rečenice s radnjom koja je dodana kao naknadno tumačenje imenici premda ta radnja predstavlja i nešto karakteristično za dotičnu imenicu, ali ne toliko bitno da bi imenski pojam bez nje bio nejasan: Na senjskim kućama sijevnuli prozori kao žarke očice, toranj Svetoga Nikole pružio crnu sjenu daleko u tamno *more*, *| gdje se velika brodina crni*.

b) Rečenice s radnjom u kojoj je veza s imenicom formalno »slučajna«, odnosno važna isključivo za kontekst. To su rečenice sa sadržajem kojim se ne daje nikakva bitna ili nebitna karakteristika imenskog pojma, nego je akcenat na izricanju mjesnog određenja radnje subjekta zavisne rečenice. Putovao je u svojoj mladosti morem, podulje boravio u Italiji, a otud se naselio u *Senj*, *| gdje je u dvadeset godina svoj lijepi imetak stekao*. Ona je upravo doputovala iz *Zagreba*, *| gdje je odrasla i gdje je svršila učiteljsku školu*.

Obično se kaže da se apozitivne rečenice i formalno mogu odijeliti od glavne a da se smisao konteksta ne mijenja. Pokušajmo to učiniti s apozitivnom rečenicom pod 2a i 2b: Na senjskim kućama sijevnuli prozori kao žarke očice, toranj Svetoga Nikole pružio crnu sjenu daleko u tamno *more*. *Tu se velika brodina crni*. – Ona je upravo doputovala iz *Zagreba*. *Tamo* (u *Zagrebu*) *je odrasla i svršila učiteljsku školu*. Možda me i vara jezični osjećaj, ali čini mi se da bi u slučaju 2a razdvajanje imenice od zavisne rečenice bilo isforsirano upravo zato što je akcenat izričaja na slici mora. U slučaju 2b razdvajanje je normalno jer akcenat nije na imenskom pojmu (*Zagreb*) nego na radnji zavisne rečenice slučajno dovedenoj u vezu s imenicom *Zagreb*.

Među rečenicama vezanim uz imenski pojam u glavnoj rečenici odnosnim prilogom *gdje* posebno mjesto zauzimaju one za koje Florschütz kaže da se njima »naznačuje radnja u kojoj nekoga ili nešto opažamo, vidimo, čujemo.« Npr. Sagledala mati svog *sinka* | *gdje sitan i neugledan nevoljko klima kraj svoje nezgrapne mlade*. No ipak kroz dim u svoj toj ljepoti i strahoti jasno se vidio *fra Ante* sav u zlatu izvezen i sa svijetlom glavom bez kosa, lica okrugla, sa sjajnim podvoljcima, | *gdje uzdignutih ruku i naprijed pognuta tijela strašno više . . .*

U navedenim slučajevima (mjesto *gdje* često u takvim rečenicama stoji *kako*) moglo bi se doista vezivanje postići i zamjenicom *koji*, kako to kaže Florschütz za slične primjere što ih tumači, ali bi odnos takve rečenice prema imenici u glavnoj rečenici i prema čitavoj rečenici bio tada drugačiji. Naime, čini mi se da u navedenim primjerima imamo pred sobom rečenice koje su na neki način dodane i imenicama o kojima govore i glagolima glavne rečenice. One kazuju jednu karakteristiku koja je u kontekstu ograničena radnjom glavne rečenice pa se odnose prema glavnoj rečenici kao predikatni atribut prema predikatu i subjektu. Kada mjesto *gdje* stavimo *koji*, onda se ta veza s glagolom gubi i zavisna se rečenica odnosi prema imenici samo kao imenski atribut u prostoj rečenici prema imenici koju označuje.

Rečenice s veznikom *kad*

O rečenicama s veznikom *kad* u adnominalnoj službi obično se u gramatikama malo govori, kao i o rečenicama s odnosnim veznikom *gdje*. Florschütz, kao što je već rečeno, kaže da se odnosne rečenice s *gdje* i *kada* odnose na *stvar*, a Gramatika Brabec-Hraste-Živković napominje da u atributne rečenice idu i »rečenice koje se vežu odnosnim priložima *gdje*, *kamo*, *kuda*, *otkuda*, *kad* itd. . . . Svi ti prilozi mogu se zamijeniti odnosnim zamjenicama, a da se značenje rečenica ne mijenja«.

U sistematizaciji rečenica s veznikom *kad* u adnominalnoj službi osvrnut ćemo se i na oba ova tumačenja.

Rečenice s veznikom *kad* kao dopune imenskog pojma mogli bismo podijeliti kao i prethodne:

a) Prave atributne rečenice: Unio je zadah vina, duhana i birtije, što je na šiljastom nosu ženinom i na tankim usnicama uvijek izazivalo grimasu odvratnosti i prezira, premda je u *danima* | *kad je među njima vladao bar prividan sklad*, | gospođa Zdenka, i ne priznavajući sebi, ipak voljela taj vonj. To su oni svakoj ženi dragi *časovi* | *kad jedna bez druge ne može obustati*, kad se sklapaju doživotna prijateljstva, časovi posvećeni prvim tajnim razgovorima srca.

b) Apozitivne atributne rečenice s vremenskim određenjem imenice: Jedino *nedjeljom* ili *blagdanima* ili *ljeti*, | *kad bi još za dana zatvorili dućan*, | *poma-*

gali su joj pomoćnici. Prevrćući za kišnih *dana*, | *kad nije mogla nikuda iz kuće*, | po očevoj skromnoj knjižnici, više od radoznalosti nego od zanimanja, Buga je slučajno otkrila Kačićev »Razgovor ugodni«, crveno ukoričenu, do-sadnu, staru knjigu.

I u primjerima pravih atributnih i apozitivnih atributnih rečenica s veznikom *kad* zavisne rečenice daju vremensko određenje imenskog pojma koji može, ali ne mora biti oznaka vremena ili nosilac oznake vremena. Pokušajmo zamijeniti veznik *kad* odnosnom zamjenicom: To su oni svakoj ženi dragi *časovi* | *u kojima* jedna bez druge ne može obastati, | *u kojima* se sklapaju doživotna prijateljstva. Prave atributne podnose tu zamjenu uvijek bez bitnije promjene u značenju (samo što se gubi vremensko određenje). Apozitivne, međutim, u pojedinim slučajevima tu zamjenu uopće ne dopuštaju: ... jedino *nedjeljom* ili *blagdanima*, ili *ljeti*, | *kad* bi još za *dana* zatvorili dućan, pomagali su joj pomoćnici. To su takvi primjeri gdje apozitivna rečenica tumači imenicu, ali bi se mogla shvatiti i kao samostalni dodatak predikatu (*pomagali su*).

Kad ne dolazi u obzir ovakvo dvostruko tumačenje, zamjena je moguća, ali joj je posljedica izvješna, makar i neznatna promjena značenja, kao i kod pravih atributnih.

*

Sistematizacija u ovom radu dana je na osnovi izbora iz niza sličnih rečenica od kojih se za svaku tvrdnju uzimao jedan do dva primjera. Tematika sigurno nije time potpuno iscrpna. Mislim da bismo mogli pronaći još i drugih mogućnosti vezivanja rečenice uz imenicu (ovdje je bilo isključeno promatranje rečenica koje se nadovezuju na neku drugu imensku riječ), ali moje prvo proučavanje dalo je samo rezultate koje sam spomenula.

U vrijeme kada se sve više okrećemo sintaksi, području kod nas dosta zanemarenom, željela sam osvjetliti problem odnosa zavisne rečenice prema imenici i naglasiti da je atributivno imenovanje takve rečenice primarno u određenju vrste rečenice, a da nas imenovanje isključivo prema sadržaju zavisne rečenice može dovesti do pojednostavljenih tumačenja i nepreciznih zaključaka.

O REČENICAMA S DVA VEZNIKA

Stjepan Sekereš

U književnom i razgovornom jeziku nalaze se katkad rečenice koje počinju s dva veznika. Budući da se u našim gramatikama ništa ne govori o takvim rečenicama, potrebno je objasniti tu sintaktičku pojavu u našem jeziku. Takve se rečenice najčešće javljaju na onim mjestima u mnogostruko složenim reče-